

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

У статті розглянуто поняття продуктивності праці, вивчено погляди науковців на сутність продуктивності праці у системі господарювання держави та підприємств. Окреслено фактори та резерви зростання продуктивності праці.

В статтє рассмотрено понятие производительности труда, изучены взгляды ученых на сущность производительности труда в системе хозяйствования государства и предприятий. Очерчены факторы и резервы роста производительности труда.

Article deals with the notion of labor productiveness, the views of scientists on the essence of the labor productivity in the system state economic and enterprises are learned.

Ключові слова: продуктивність, ефективність, результативність праці.

В умовах ринкової економіки одним з найважливіших є поняття раціонального використання трудових ресурсів на усіх рівнях ведення господарської діяльності. Таким чином, за умов підвищення продуктивності людської праці можливе забезпечення сталого економічного розвитку країни, її конкурентних переваг на світовій арені та привабливого інвестиційного іміджу.

Розвитком питання продуктивності праці займалися такі визначні зарубіжні дослідники, як Д.Сінк, Ф.Тейлор, Г.Емерсон, Б.Генкін, Р.Колосова, Р.Яковлев та ін. Досить вагомий вклад у вивчення цієї проблеми зробило багато українських дослідників, зокрема А.Ревенко, А.Колота, Т.Заяць, Г.Кулікова, О.Грішнова та ін.

В Україні кілька десятиліть економічна думка перебувала у полоні ідеологізованих догм, тому показники розрахунку продуктивності трудових ресурсів були недосконалими, оскільки вони прирівнювалися до матеріально-сировинних факторів виробництва. Під впливом якісних змін в економіці, впровадженнь наукових досягнень у виробництво, подальшого розвитку науково-технічної революції виникла потреба у підході до нових методів розрахунку продуктивності трудових ресурсів. У результаті почали з'являтися численні публікації, присвячені продуктивності населення і трудових ресурсів. Це було ознакою поступу економічної науки, який, однак, і досі ще обтяжений традиційними стереотипами мислення.

Висока продуктивність – головна якісна ознака ефективної системи господарювання ринкового типу, в якій вільний рух капіталу і робочої сили сприяє розширенню місткості товарного ринку, ринку праці та капіталу, а також забезпечує товаровиробникам нагромадження основного капіталу, нормальне відтворення залученої до економічної діяльності робочої сили, створення інвестиційних та інноваційних фондів, а також розв'язання інших нагальних соціально-економічних проблем.

У сучасних наукових дослідженнях категорія продуктивності набуває пріоритетного значення, оскільки в інтегрованому вигляді відображає результативність взаємодії усіх агентів економічної системи і є основою для оцінки її потенційних можливостей.

Мета статті полягає у систематизації наукових підходів до трактування сутності продуктивності праці. Визначення методичних підходів визначення

продуктивності праці на підприємствах та шляхи підвищення цих показників.

Сформувались методологічно відмінні погляди на сутність продуктивності та її місце у системі економічних категорій, диференціація яких об'єктивно зумовлена відмінностями в цілях дослідження, його рівнях, а також особливостями авторського бачення ієрархічної системи взаємозв'язків між соціально-економічними явищами. Через те виникли й різні підходи у дослідженні проблем продуктивності, які в узагальненому вигляді можна представити таким чином: перший – продуктивність розглядається як результат взаємодії капіталу, праці та залучених ресурсів; другий – продуктивність економічної системи чи будь-яку факторну продуктивність виокремлюють як похідну від продуктивності праці у сфері матеріального виробництва; третій – ототожнення різних аспектів суспільної продуктивності з продуктивністю праці на тій підставі, що остання відіграє активну роль у суспільному відтворювальному процесі.

Продуктивність як невід'ємний атрибут та вихідний принцип ринкової господарської системи формує відповідні соціально-економічні вимоги до людських ресурсів, які стосуються, насамперед, результативності праці, її відповідності суспільним потребам та трудовим настановам і орієнтаціям самого населення. За умови продуктивного використання людських ресурсів забезпечується створення національного продукту, достатнього для повного задоволення матеріальних та духовних потреб членів суспільства, а відтак реалізуються передумови, необхідні для соціально-економічного прогресу у країні.

В економічній науці, її господарській практиці нашої країни і за кордоном для характеристики результативності трудової діяльності людей і оцінки її рівня упродовж багатьох років використовувалася категорія «продуктивність праці», яка показує співвідношення кількості продукції, що виробляється у процесі праці, і витрат праці на її виробництво.

У сучасному економічному і соціальному житті суспільства відбуваються зміни, які вимагають нового концептуального підходу в розумінні оцінки результату праці при збереженні ролі і значення категорії «продуктивність праці». Тому слід систематизувати різні точки зору на поняття «продуктивність праці» (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація терміна «продуктивність праці» з різних точок зору науковців

Вчені	Визначення терміна «продуктивність праці»
Грішнова О.А.	Узагальнюючий показник використання робочої сили, що, як і всі показники ефективності, характеризує співвідношення результатів та витрат, в даному випадку, – результатів праці та її витрат [4, с. 256].
Сінк Д.С.	Це відношення кількості продукції, виробленої даною системою за даний період часу, до кількості ресурсів, спожитих для створення цієї продукції за той же період часу [12, с. 385].
Качан Е.П., Дяків О.П., Надвиничний С.А., Острроверов В.М.	Це ефективність затрат конкретної праці, яка визначається кількістю продукції, виробленої за одиницю робочого часу, або кількістю часу, витраченого на одиницю продукції [6, с. 325].
Іляш О.І., Гринкевич С.С.	Це ефективність використання ресурсів – праці, капіталу, землі – в процесі виробництва різних товарів і надання послуг [7, с. 244].
Кудінова А.В.	Це показник результативності та ефективності виробництва, що характеризує випуск продукції в розрахунку на одиницю використаних ресурсів та факторів виробництва [8, с. 88].

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Андрійчук В.Г.	Реалізована здатність конкретної праці (праці конкретних працівників) в одиницю робочого часу виробляти певну кількість продукції або виконувати відповідний обсяг роботи [1, с. 422].
Мазаракі А.А.	Характеризує результативність (плідність) праці, тобто оцінює результат праці, отриманий на одиницю витрат, пов'язаних з використанням трудових ресурсів підприємства [9, с. 311].

З метою ефективного управління продуктивністю праці на кожному підприємстві розробляється конкретна програма використання трудового потенціалу. На виробничу діяльність підприємства впливають багато чинників та факторів, які сприяють зростанню продуктивності праці.

Фактори зростання продуктивності праці – це вся сукупність рушійних сил і чинників, що ведуть до збільшення продуктивності праці. Оскільки зростання продуктивності праці має надзвичайно велике значення і для кожного підприємства зокрема, і для суспільства загалом, остільки вивчення факторів і пошук резервів цього зростання стає важливим завданням економічної теорії і практики [2, с.25].

За рівнем керованості, на думку В.Дієсперова, фактори підвищення продуктивності праці можна поділити на дві групи:

- 1) ті, якими може керувати суб'єкт господарської діяльності;
- 2) ті, що перебувають поза сферою керування суб'єкта господарювання [5, с.42].

А.Бабицький вважає, що оскільки праця є процесом взаємодії робочої сили із засобами виробництва, фактори зростання продуктивності праці за змістом можна поділити на три групи:

- 1) соціально-економічні, що визначають якість використовуваної робочої сили;
- 2) матеріально-технічні, що характеризують якість засобів виробництва;
- 3) організаційно-економічні, що відбивають якість поєднання робочої сили із засобами виробництва [2, с.23].

В.М.Гончаров зазначав, що за сферою виникнення і дії фактори зростання продуктивності праці поділяються на:

- 1) внутрішньовиробничі, що виникають і діють безпосередньо на рівні підприємства чи організації;
- 2) галузеві і міжгалузеві, пов'язані з можливістю поліпшення кооперативних зв'язків, концентрації і комбінування виробництва, освоєння нових технологій і виробництв на рівні галузі або кількох суміжних галузей економіки;
- 3) регіональні, характерні для даного регіону;
- 4) загальнодержавні, які сприяють підвищенню продуктивності праці в усій країні [3, с.34].

Аналізуючи ці погляди, можна стверджувати: важливість дослідження класифікацій багатьма науковцями полягає в тому, що вона дозволяє розкрити природу продуктивності праці, визначити потенційні співвідношення між факторами, які впливають на зміну її показників, виявити специфічні особливості в дії окремих факторів. За рахунок вдалого поєднання в практиці управління продуктивністю даних чинників можна виявити резерви підвищення продуктивності праці.

Резерви зростання продуктивності праці – це такі можливості її підвищення, які вже виявлені, але з різних причин поки що не використані [11, с. 44]. Кількісно резерви можна визначити як різницю між максимально можливим і реально досягнутим рівнем продуктивності праці в конкретний момент часу.

Одним із резервів зростання продуктивності праці є удосконалювання структури кадрів, під якою розуміємо співвідношення чисельності окремих категорій промислово-виробничого персоналу. Найважливішими є співвідношення чисельності основних і допоміжних робітників.

Для найповнішого використання резервів зростання продуктивності праці на підприємствах розробляються програми управління продуктивністю, у яких зазначаються види резервів, конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, плануються витрати на ці заходи й очікуваний економічний ефект від їх впровадження, призначаються відповідальні виконавці [5, с.43].

Отже, виходячи з наведених неоднозначних підходів, можна дійти висновку, що продуктивність праці є досить суперечливою та дискусійною за змістом економічною категорією. Кожному підприємству необхідно приділяти належну увагу підвищенню продуктивності праці, для цього потрібно розглядати науково-технічні, технологічні та соціально-економічні передумови зростання продуктивності праці в тісному взаємозв'язку. Також доцільно враховувати обмеженість ресурсів, яка є характерною для сучасних умов господарювання. Невичерпними ресурсами підвищення продуктивності праці залишаються науково-технічний прогрес, технічне, технологічне й організаційне вдосконалення виробництва, поява нових матеріалів, видів енергії тощо.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 3-тє вид., доп. і перероблене / В.Г.Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2009. – 624 с.
2. Бабицький А. Моделі економічного зростання і проблема підвищення суспільної продуктивності праці // Вісник економічної науки України. - 2008. - № 1. - С. 22-28.
3. Гончаров В.М. Концептуальні проблеми ефективності праці в Україні // Вісник економічної науки України. - 2008. - № 2. - С. 33-37.
4. Грیشнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. - К.: Знання, 2011. - 390 с.
5. Дієсперов В. Продуктивність праці - критерій стану і спроможності господарства // Україна: аспекти праці. - 2009. - №3. - С.41-45.
6. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. / Є.П. Качан, О.П. Дяків, В.М. Островерхов та ін.; За ред. Є.П. Качана. - К.: Знання, 2009. - 407 с.
7. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб.+компакт диск. Рекомендовано МОН / Іляш О.І., Гринкевич С.С. — К., 2010. — 476 с.
8. Кудінова А.В. Аналіз продуктивності праці / Алевтина Кудінова, Денис Верба // Справочник економіста : Искусство управления финансами. - 2009. - № 6. - С. 88.
9. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торговельного підприємства. Підручник (Під ред. проф. Н.М.Ушакової) – К.: «Хрещатик», 2009. – 800с.
10. Пасека А. Продуктивність праці на сучасному етапі: методика вимірювання та комплексна оцінка// Україна: аспекти праці. - 2009. - №5. - С. 45-50.
11. Семенов Г. А. Организация труда в период перехода к рынку : Монография. - Запорожье: ЗГИА, 2009. - 195 с.
12. Управление производительностью [Текст] : планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Д. С. Синк; Пер. с англ. С. А. Рогинко, М. С. Штернгарц; Общ. ред. и вступ. статья. В. С. Данилова-Данильяна. - М. : Прогресс, 1989. - 528 с.
13. Череня В. Як змусити українців працювати. Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2010/05/30/198576>